

Отримано 28.11.2023
Голові разової
спеціалізованої вченої
ради ДФ 17.051.044
Череп А.В. Сер

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 17.051.077
у Запорізькому національному університеті
доктору економічних наук, професору,
в.о. завідувача кафедрою фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізького національного університету
Череп Аллі Василівні

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, доцента
Огренич Юлії Олександрівни
на дисертаційну роботу Куценка Олександра Анатолійовича
на тему «Формування стратегії забезпечення фінансово-економічної
безпеки підприємства»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 Економіка
(галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки)

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З НАУКОВИМИ ПЛАНАМИ, ПРОГРАМАМИ, ТЕМАМИ

За ринкових умов господарювання, посилення негативного впливу факторів зовнішнього середовища спостерігається погіршення результатів роботи промислових підприємств, тобто погіршення фінансового стану, зниження конкурентоспроможності та відповідно прибутковості. Посилення впливу загроз, ризиків є причиною можливості виникнення банкрутства підприємств. За таких умов підприємства потребують захисту від негативного впливу факторів, їх виявлення, нейтралізації дії та своєчасного реагування задля стабілізації фінансово-господарської діяльності. Відповідно постає потреба у підвищенні рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, що дозволить стабілізувати функціонування, покращити показники діяльності. Проте, в умовах мінливості впливу факторів, нестабільності функціонування, підтримка рівня фінансово-економічної безпеки потребує впровадження відповідних інструментів управління забезпечення фінансово-економічної безпеки. Саме через відсутність інструментів управління, погіршення стану безпеки на промислових підприємствах постає актуальним питанням розробка, впровадження системи, механізму, стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Це дозволить підвищити рівень фінансово-економічної безпеки, дослідити та нейтралізувати вплив факторів ринкового середовища та відновити показники підприємств.

Виходячи з означено, метою рецензованої дисертаційної роботи є удосконалення теоретико-методичних підходів і розробка практичних рекомендацій щодо формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Сформована мета відповідає темі дисертаційного дослідження та розкривається у комплексі завдань. Крім того, головна увага здобувача зосереджена на дослідженні питань, пов'язаних із теоретичним узагальненням сутності фінансово-економічної безпеки та розробці на цій основі науково-методичних, практичних рекомендацій щодо вдосконалення інструментів управління, стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки, здійснення оцінки рівня безпеки, ступеня впливу факторів ринкового середовища. Висновки є узагальненням результатів наукових досліджень та основою формування практичних рекомендацій.

Підтвердженням актуальності обраної теми дисертаційної роботи Куценка О. А. є її відповідність науково-дослідним роботам економічного факультету Запорізького національного університету за темами: «Формування фінансової політики інвестиційно-інноваційного розвитку конкурентоспроможної економіки в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0119U000269); «Соціально-економічні передумови, використання та розвиток практик, інструментів та методів ефективного управління людськими ресурсами вітчизняних підприємств з урахуванням сучасних глобалізаційних процесів» (державний реєстраційний номер 0121U114693) (довідка № 01/01-13/10 від 27.02.2023 р.). Відповідно до вказаних тем дисертантом надано визначення поняття «стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства», удосконалено концептуальний підхід формування інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, систему управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств.

Отже, дисертаційна робота Куценка О. А. є своєчасною, актуальною та перспективною для розвитку обраного напрямку досліджень, а також обґрунтовує авторське бачення щодо вирішення теоретико-методичних і практичних питань формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

СТУПІНЬ ОБҐРУНТОВАНOSTІ ТА ДОСТОВІРНOSTІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Проведений аналіз змісту дисертаційної роботи та публікацій здобувача дозволяє відзначити, що отримані результати дослідження, сформульовані висновки і рекомендації є достовірними та науково обґрунтованими завдяки використанню теоретичного та практичного базису дослідження, апробації отриманих результатів. Структура роботи є логічною та кожен з її розділів супроводжується ґрунтовними висновками. Всі поставлені завдання виконані завдяки здійсненню аналізу широкого кола джерел.

Теоретичний базис дослідження становлять теоретичні положення формування інструментів управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, праці вітчизняних та закордонних науковців з питань визначення сутності фінансово-економічної безпеки, здійснення управління економічною безпекою, проведення оцінки її рівня, впровадження стратегії економічної безпеки, характеристики її видів. Для формування обґрунтованих висновків і результатів дисертаційної роботи використаний теоретичний базис є достатнім. Інформаційну базу дослідження становили законодавчі акти, офіційні статистичні та аналітичні матеріали, звітність та первинна документація підприємств.

Методологічну основу дисертаційної роботи склали загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: системного аналізу та синтезу; порівняння; термінологічного аналізу; узагальнення; системний підхід; процесний та ситуаційний підхід; методи статистичного аналізу; економіко-статистичні методи; коефіцієнтний метод; метод інтегральної оцінки; експертних оцінок;

групування; абстрактно-логічний метод; метод індукції та дедукції. Для наочного представлення економічних даних, отриманих у процесі дослідження, автором використано графічний метод. Використання загальнонаукових та спеціальних методів дозволило дисертанту досягти поставленої мети, вирішити сформульовані завдання.

Дослідження довідок, які містяться у дисертації, свідчить про успішну апробацію положень, висновків і результатів дослідження на промислових підприємствах Запорізької області.

Вищевикладене свідчить про достатню обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження Куценка О. А.

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Дисертаційна робота має чітку структуру, характеризується послідовністю викладення матеріалу та аргументованістю положень. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 294 найменувань, 6 додатків. Обсяг основного тексту дисертації складає 200 сторінок та вона містить 27 таблиць, 34 рисунки.

У вступі визначено актуальність та обґрунтовано необхідність дослідження відповідно до обраної теми дисертаційної роботи, а також описано мету, завдання, основні результати проведеного дослідження, подано практичні засади їх впровадження та апробації.

Перший розділ дисертаційної роботи присвячений питанням визначення теоретико-методичних основ забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств та відповідно до проаналізованих понять «економічна безпека», «фінансова безпека», «фінансово-економічна безпека підприємства» сформовано сутність поняття «стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства»; удосконалено концептуальний підхід формування інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, розглянуто та охарактеризованого його складові; удосконалено систему управління забезпечення фінансово-

економічної безпеки підприємств та розглянуто етапи її використання (с. 26-81).

Другий розділ охоплює питання дослідження тенденцій розвитку, стану фінансово-економічної безпеки промислових підприємств, а саме автором удосконалено механізм управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств та визначено особливості його використання; проведено аналіз фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності, платоспроможності підприємств, визначено ймовірність банкрутства та з'ясовано необхідність оцінки фінансово-економічної безпеки; удосконалено науково-методичний підхід оцінки стану фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 84-145).

У третьому розділі удосконалено науково-методичний підхід визначення ступеня впливу факторів ринкового середовища на діяльність, стан економічної безпеки підприємств та вибору інструментів управління; досліджено результати фінансово-господарської діяльності, рівень економічної безпеки та її складових, ступінь впливу факторів ринкового середовища на підприємствах та здійснено вибір інструментів управління; удосконалено науково-методичний підхід до розробки, вибору, впровадження стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки на промислових підприємствах та визначено, що її використання дозволить відновити рівень безпеки протягом довгострокового періоду (с. 148-225).

Висновки дисертаційного дослідження є чіткими та відповідають поставленим завданням. Зміст роботи та окремих її структурних частин відповідає темі, меті роботи, висвітлює послідовне вирішення поставлених завдань. Список використаних джерел та посилань на них у тексті дисертації дозволяє відзначити, що під час роботи було проаналізовано дослідження провідних вчених та статистичні дані підприємств. Можна стверджувати, що дисертація Куценка О. А. є самостійною та авторською роботою.

НАУКОВА НОВИЗНА ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Проведений аналіз наукових положень та результатів дисертаційної роботи дають змогу стверджувати, що робота містить ряд важливих науково-

методичних і теоретичних положень. Зокрема, наукові результати спрямовані на розвиток наявних та обґрунтування нових науково-методичних підходів до здійснення оцінки фінансово-економічної безпеки, ступеня впливу факторів ринкового середовища, розробки стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Наукові положення сформульовані автором самостійно, відображають особистий внесок в розвиток економічної науки. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Куценка О. А. дозволило визначити основні положення, які характеризують її новизну, а саме:

1. Сформовано систему управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 66-81), яка передбачає використання програмного забезпечення задля підтримання ефективності роботи механізму управління. Дана система управління побудована на підставі реалізації набору етапів та дотримання системного, інноваційного, інформаційного підходів. На відміну від існуючих підходів, удосконалена система дає змогу розробити управлінські рішення, виявити, реагувати на фактори ринкового середовища, загрози, ризики, провести оцінку результатів роботи системи та механізму.

2. Удосконалено механізм управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 86-102), який дозволить сформувати заходи нейтралізації впливу загроз, ризиків, способи відновлення рівня безпеки протягом тривалого періоду. Механізм управління реалізується шляхом дотримання підходів управління, набору взаємопов'язаних етапів та дозволяє здійснити процес управління, прогноз очікуваних результатів. Використання механізму дозволить покращити показники роботи підприємства шляхом відновлення рівня безпеки.

3. Запропоновано науково-методичний підхід оцінки стану фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 130-145), який охоплює комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності, оцінку та визначення рівня економічної безпеки на підставі використання шкали оцінки. Використання науково-методичного підходу забезпечує виявлення проблем на підприємстві, розробку заходів щодо підвищення результативності

діяльності, рівня економічної безпеки, визначення потреби у впровадженні інструментів управління.

4. Удосконалено науково-методичний підхід визначення ступеня впливу факторів ринкового середовища на діяльність, стан економічної безпеки підприємств та вибору інструментів управління (с. 149-168), який дає змогу визначити та оцінити ступінь впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на підставі розрахунку інтегральних показників, використання шкали визначення ступеня впливу. Також використання науково-методичного підходу дозволяє обрати інструменти управління забезпечення фінансово-економічної безпеки шляхом врахування стану фінансової діяльності, загального рівня економічної безпеки, ступеня впливу факторів, використання яких сприятиме зростанню рівня безпеки.

5. Удосконалено науково-методичний підхід до розробки, вибору, впровадження стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки на промислових підприємствах (с. 200-225), який дає змогу виділити чотири види стратегії на підставі врахування ступеня впливу факторів, рівня фінансово-економічної безпеки, категорії моделювання результатів діяльності. Даний підхід охоплює три механізми: розробка, вибір, впровадження стратегії. Використання підходу дозволяє скласти план дій щодо подальшого застосування стратегії, нейтралізувати вплив факторів, загроз, ризиків, підвищити рівень фінансової та економічної безпеки, відновити стан фінансової діяльності підприємства.

6. Сформовано сутність поняття «стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства» (с. 44) та зосереджено увагу на тому, що стратегію слід розглядати як модель дій, інструментів, яка направлена на забезпечення стійкого рівня безпеки. Також враховано взаємодію стратегії з системою та механізмом управління забезпечення фінансово-економічної безпеки, що дозволить забезпечити злагодженість їх роботи та визначено необхідність вибору певного виду стратегії, що забезпечить стійкий рівень безпеки, стабільність фінансово-господарської діяльності підприємств.

7. Удосконалено концептуальний підхід формування інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 51-63), в основі

якого визначено алгоритм його розробки та сформовано складові. Використання підходу дозволило сформуванню інструментарій забезпечення фінансово-економічної безпеки та виділити інструменти управління, науково-методичні підходи, застосування яких забезпечить стабільний рівень фінансово-економічної безпеки, проведення оцінки рівня безпеки задля її підвищення у майбутньому.

Оцінюючи обґрунтованість наукової новизни результатів дослідження, що сформульовані в дисертації, можна відзначити високий рівень теоретичного та методичного опрацювання автором основних аспектів досліджуваної теми. Проведені наукові дослідження та одержані результати забезпечили вирішення завдання удосконалення теоретико-методичних підходів і розробки практичних рекомендацій щодо формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Наукові результати, отримані здобувачем у дисертаційній роботі, мають наукову новизну та є обґрунтованими.

ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Практичне значення отриманих результатів дослідження обумовлено представленням науково-обґрунтованих та методично-завершених положень до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня фінансово-економічної безпеки, нейтралізацію впливу факторів ринкового середовища, покращення роботи промислових підприємств. Ознайомившись із текстом дисертаційної роботи та публікацій здобувача можна відзначити, що запропоновані рекомендації мають практичне значення, а саме: система управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств; механізм управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств; науково-методичний підхід оцінки стану фінансово-економічної безпеки підприємств; науково-методичний підхід визначення ступеня впливу факторів ринкового середовища на діяльність, стан економічної безпеки підприємств та вибору інструментів управління;

науково-методичний підхід до розробки, вибору, впровадження стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки на промислових підприємствах.

Окремі положення дисертаційного дослідження, які представлено у роботі, знайшли використання у практичній діяльності підприємств, а саме: ТОВ «Запорізький інструментальний завод» (довідка №743 від 20.12.2022 р.); ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат» (довідка №8/1712 від 27.01.2023 р.); ТОВ «Запорізький механічний завод» (довідка №1347-1/6 від 14.02.2023 р.); ПрАТ «Запоріжтрансформатор» (довідка №1/11-247 від 06.03.2023 р.).

Поряд з цим автором запропоновано результати, які мають теоретичну цінність: сформовано сутність поняття «стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства», удосконалено концептуальний підхід формування інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств.

Теоретико-методичні розробки використані у навчальному процесі Запорізького національного університету під час викладання дисциплін «Фінансовий аналіз в фінансових установах та на підприємствах»; «Управління фінансовою санацією та банкрутство підприємств»; «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства» (довідка № 01/01-13/248 від 29.12.2022 р.).

Отримані наукові та практичні результати дисертації застосовано у діяльності Запорізької обласної ради (довідка №01-35/0291 від 29.06.2023 р.).

ВИКЛАД ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЇ В НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ДИСЕРТАНТА

Аналіз наукових публікацій здобувача дає змогу відзначити, що основні наукові положення дисертаційного дослідження у повному обсязі викладені у науковій літературі. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладено у 13 наукових працях, з них: 4 статті у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у зарубіжній колективній монографії, 8 тез доповідей за

матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 5,45 друк. арк. (особисто автору належить 5,15 друк. арк.).

Основні результати проведеного дослідження, які представлено у дисертаційній роботі, відображено у змісті наукових публікацій. Щодо кількості публікацій дисертанта, то вона відповідає встановленим вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Усі наукові результати, які відображені у дисертаційній роботі, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, що є особистим здобутком автора. Отже, апробація результатів дисертаційного дослідження здобувача є достатньою.

ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ

Позитивно оцінюючи змістовність і значущість наукового дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, слід відзначити ряд дискусійних положень та зауважень, що потребують подальшого обговорення:

по-перше, у дисертаційному дослідженні автором досліджено поняття «економічна безпека», «фінансова безпека», «фінансово-економічна безпека підприємства», «стратегія економічної безпеки підприємства» (с. 26-43), проте не систематизовано класифікацію підходів науковців до трактування означених дефініцій та не описано класифікацію видів економічної безпеки;

по-друге, вагомим завданням економічної безпеки є нейтралізація впливу факторів ринкового середовища, протидія їх негативній дії, виявлення загроз, ризиків і тому, доцільно було б, у першому розділі розглянути та систематизувати існуючі підходи вчених до виокремлення факторів впливу, що дозволило б поглибити результати дослідження;

по-третє, у підрозділі 2.2 автором здійснено дослідження фінансового стану промислових підприємств та сформовано висновок про доцільність визначення рівня фінансово-економічної безпеки на підприємствах (с. 103-

127), але не проведено оцінку рівня безпеки. На наш погляд, було б доцільно, здійснити дослідження стану фінансово-економічної безпеки підприємств на прикладі вже існуючих методичних підходів;

по-четверте, при розгляді удосконаленого науково-методичного підходу оцінки стану фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 130-145) автором не зазначено специфіку формування групи експертів для здійснення експертної оцінки вагомості показників за складовими економічної безпеки та самих складових, що підсилило б практичну значущість для промислових підприємств;

по-п'яте, у підрозділі 3.3 автором визначено параметри формування та вибору стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства і одним з параметрів є категорія моделювання результатів діяльності підприємства (с. 215-217), але не деталізовано за якими показниками буде здійснюватися прогноз.

Наведені дискусійні положення та зауваження не впливають на високу оцінку дисертаційної роботи Куценка О. А., не применшують його наукової та практичної цінності. Дисертаційна робота є кваліфікованою науковою працею, характеризується логікою викладення та виконана автором особисто.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Куценка Олександра Анатолійовича є завершеним науковим дослідженням, результати якого дозволяють вирішити актуальне науково-практичне завдання щодо формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Матеріал дисертаційного дослідження викладено у логічній послідовності, висновки обґрунтовані та підтверджені результатами досліджень. У дисертації отримано нові обґрунтовані теоретичні й практичні результати, що сприяють підвищенню рівня фінансово-економічної безпеки, нейтралізації впливу факторів ринкового середовища та покращенню ефективності функціонування промислових підприємств. Дисертація виконана на високому теоретико-методичному рівні, з дотриманням норм академічної доброчесності, написана

науковим стилем. Структура та обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Наукові положення, висновки та рекомендації обґрунтовані, аргументовані, містять наукову новизну та пройшли апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувача знайшли відображення всі положення дисертації.

Дисертаційна робота Куценка О. А. на тему «Формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», постанові Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами) «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». Автор дисертації – Куценко Олександр Анатолійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Рецензент:

доктор економічних наук,
доцент, професор кафедри
фінансів, банківської справи та страхування
Запорізького національного університету

Юлія ОГРЕНИЧ

Підпис д.е.н., доцента Юлії ОГРЕНИЧ засвідчую:

